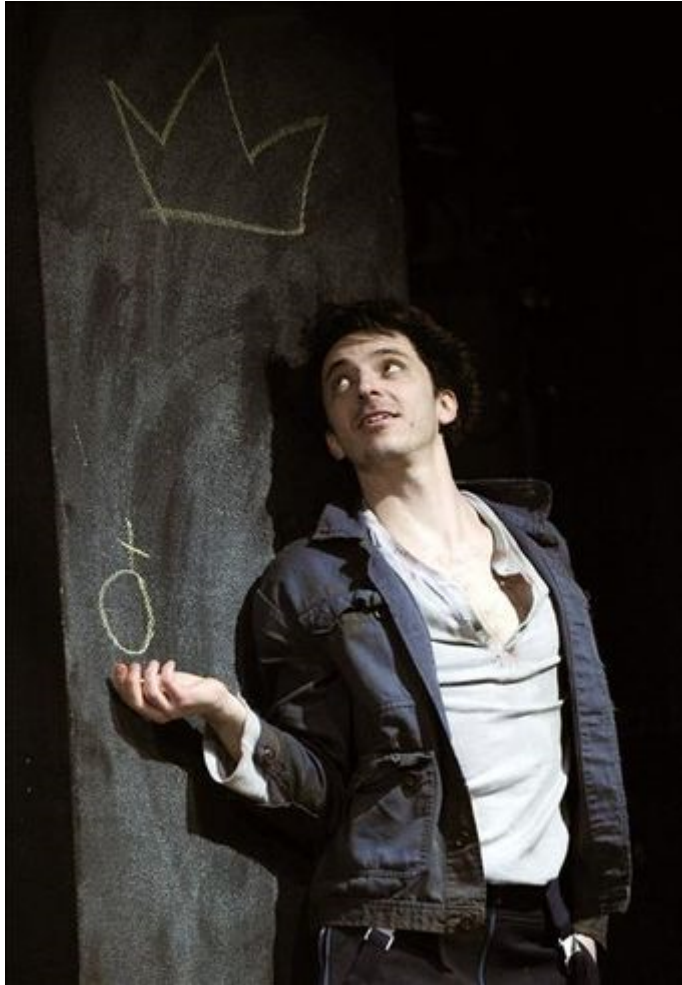

Peer Gynt az Örkeny Színházban

Rendezte: Ascher Tamás

[Spira Veronika: Miniesszék III.] [www.spiraveronika.hu]

Polgár Csaba (Peer Gynt)

Mintha manapság gyakrabban játszanák a Peer Gyntöt, mint korábban. Számos vidéki és határon túli magyar színház tűzte műsorára, a fővárosban Ascher Tamás Örkeny Színház-beli rendezését nem sokkal előzte meg Zsótér Istváné a Krétakör Színházzal.

Pedig a Peer Gyntöt mindig is bonyolult, filozofikus, sőt enigmatikus műnek tartották, amely inkább könyvdráma, semmint színpadi mű. Nem könnyű előadni, hiszen verses dráma öt felvonásban, számtalan színben, a mese, az álom és a képzelet világában, sok-sok szereplővel.

Az elmúlt közel másfél évszázadban rengeteg interpretációja született különböző nyelveken. Valóban tág tér nyílik az értelmezők előtt, hiszen a szöveg gazdag metaforákban, allegóriákban, szimbólumokban, allúziókban. Megidézi az európai kultúra számos korszakában született műveket, hagyományt, köztük a norvég mesevilágot és Goethe Faustját. A főhős elhagyja falusi

környezetét és szerelmét (Margit-Solvejg), majd bejárja a világot, valós és mitikus tereket, hogy megtalálja álmait, vágyai beteljesülését. Maga az utazás, a pikareszk is mint archetipikus motívum, összekapcsolja a művet olyan hagyományokkal, mint a Gilgames eposz, az Odüsszeusszeia, a bibliai tékozló fiú története vagy az Isteni Szinjáték.

De allegorikus, szimbolikus figurái, a nagy Görbe, a Gomböntő, a Halál nem állnak távol a középkori misztériumjátékok, moralitások alakjaitól. A szöveg alaprétege mégis elsősorban a romantika. Számos utalást találunk benne pl. Byronra, a Manfredre, a Childe Haroldra.

E hatalmas kulturális kontextus azonban már csupán búcsú a romantikus világképtől. Ezért is lehet egyike az első igazán modern drámáknak. Megidézés, hiszen a romantikus műalkotás szinte minden lehetséges eszköze megjelenik benne, de búcsú is, hiszen a paródia is jelen van a műben. Maga a szimbolikus-filozofikus utazás, Peer Gynt önkeresése, a nagyság álmának kergetése is ironikus, hiszen ahogy a fiatal Lukács fogalmaz, Peer személyisége nélkülözi a koherenciát. Túlméretezett számára az a probléma-labirintus, amelyben bolyongania kell, míg önmagát és a léte értelmét keresi. Peer valójában szubsztanciátlan, csupán sodródik, nem tudja megkülönböztetni a talmit az igaztól. De parodisztikus a kortárs világ ábrázolása is, hiszen itt a nagyságot a meggazdagodás jelenti, a hozzá vezető eszköz pedig akár a rabszolga-kereskedelem is lehet. A főhős nagyságról szőtt álmainak beteljesülése pedig már nem is paródia, hanem burleszk. Peer a világ császára szeretne lenni, és az is lesz a bolondokházában.

Ibsen rezignáltsága, ami a korát és a hősét illeti, összecseng az 1848 utáni európai dezillúzióval. Gondoljunk Flaubert-re, a *Bovarynéra* vagy az *Érzelmeik iskolájára*.

A *Peer Gynt* után Ibsen már nem is írt több verses drámát. Még megpróbálta összefoglalni gondolatait az antikvitás és a kereszténység értékeinek egyesítéséről a *Julianus Apostataban*, de 1877-től már minden műve a kortárs jelenben, hétköznapi polgári környezetben játszódik, ahol a nagyság csak élethazugságként, önámításként jelenik meg.

Míg korábban a *Peer Gynt*-nél modernebbnek tartották az 1877 után írt drámákat, a *Nórát*, a *Vadkacsát*, a *Hedda Gablert*, a *Solness építőmestert* vagy *A nép elleségét*, manapság ismét megnőtt az érdeklődés a *Peer Gynt* iránt. A modern élet már alig hasonlít bármiben is egy hagyományos 19. századi, többnyire kisvárosi polgári életformára, amelynek zárt világa szigorú erkölcsi és teljesítmény-elvárásaival nyomasztó élethazugságba kergeti a tagjait. A posztmodern azonban felfedezte

magának a *Peer Gynt*-öt épp koherencia és szubsztancia nélküli főhőse miatt, aki közelebb áll a jelenhez, mint a 77 utáni drámák meghasonlott tiszteletesei, vállalkozói, hivatalnokai.

Peer sodródó, szeszélyes fiatalember, aki nem szereti a kötöttségeket, de otthonosan mozog egy globális világban. Amikor egy francia megkérdezi tőle, norvég-e, így válaszol:

*“Test szerint igen!
De lélekben mindig is világpolgár voltam:
mert azt, hogy a pályámon boldogultam,
azt csakis Amerikának köszönhetem.
A sok könyvet, amit a polcon látnak,
azokat meg a német iskoláknak.
azt, hogy akad bennem tartás és szellem;
az angoloknak, azt, hogy a munkát nem röstellem,
és hogy mindig megvédem a magam érdekét.
A zsidók tanítottak türelemre,
az meg olasz hatás, hogy a dolce far niente
nincs ellenemre egy csöppet sem.
És egyszer, szorult helyzetemben,
mikor a kulcsot kis híján beadtam,
a pompás svéd acél segített rajtam!”*

Ibsen nyitva hagyja a kérdésre a választ, hová vezet Peer sodródása, a Gombkötő olvasztókanalába, a halálba, vagy önmaga megtalálásához. De mi is ez az önmaga? Örök és igazi értéket ugyanis csupán a két nőalak, Aase és Solvejg testesít meg a műben: a másokért tevékeny életet („örök nőiség”). Ez mai szemmel elég sovány, de ennél esszenciálisabbat Goethe sem tud felmutatni a Faustban.

A Peer Gynt bár sok regiszteren szól, emelkedett és komikus, népmesei, filozofikus és hétköznapi, mégsem igazán nehéz belőle mai színházat rendezni, éppen a főhőse miatt, akinek alakja jól befogadható a mai nézők számára.. Ehhez azonban új szövegre volt szükség. A túl melodramatikus, átpoétizált Áprily fordítás erre már nem alkalmas. Rakovszky Zsuzsa és Kúnos László új szövege költői ugyan, de mai nyelven szól.

Persze ma is sokféle Peert lehet rendezni. Aki látványt, csodákat, titkokat, mesét, „fantasy”-t keres, megtalálja. Vetíthet, egzotikus jelmezeket készíthet, táncokkal kápráztathat, ahogy erre számos példát láthatunk a térségünkben is, és szerte a világon.

Ascher Tamás nem ezt választotta. Nem az álom, a látomás és a valóság határán mozgó, enigmatikus, poétikus drámai költeményt rendezett. Határozott és céltudatos húzásokkal, szerepösszevonásokkal olyan dinamikus előadást rakott össze (így is három óra öt perc a játékidő), amelyben a pontosan kidolgozott csoportmozgás és az igényes egyéni játék dominál, nem a hatalmas kulturális kontextus, hanem a főhős, és a változó helyszínek felszíne alatt rejlő *condition humaine* lényegi változatlansága.

Ascher az Örkeny nem túl nagy színpadán alig több mint egy tucat színésszel dolgozik az eredeti közel harminc helyett. A jól átgondolt szerepösszevonások a mű értelmezésének fontos eszközei.

Azzal, hogy összecsengések, párhuzamok, egymásra utaló motívumok jönnek létre az egyes jelenetek, magatartások és figurák között, a rendező értelmezésre készíti a nézőket. Mit jelenthet az, hogy az első felvonásbeli násznépet, Dovre papa troll-családját, a tengerparti plázs közönségét, a bolondokat, a temetési menetet, és az ötödik felvonásbeli embertömeget, akik a Nagy Görbét személyesítik meg, ugyanazok a színészek alakítják? A tömegnek ez a mindenütt jelenvaló azonossága azt az érzetet kelti, hogy akik elől Peer menekül, valójában mindvégig jelen vannak, körülveszik. És felvetik a kérdést, vajon a helyszínek, szerepek változása valódi változást jelent-e, vagy csupán a felszín más.

Ascher színpadán nemcsak a tömeg azonos az út különböző állomásain, hanem egyes személyek is visszatérnek más-más alakban. Aki Ingrid az egyik jelenetben, Zöldruhás nő a másikon, aki itt Helga, ott Anitra, aki egyszer becsapott vőlegény, másszor a csónakról lelökött Szakács. Az egymásra rímelő személyiségek a változásban az ismétlődést, a sokféleségben az egylényegűséget emelik ki. És azt, hogy a modern világban a személyiség alig több mint változó szerepek egymásutánja. A pikareszk, amely a látvány-színház hangsúlyos eleme, Ascher értelmezésében lényegtelenné válik. A nézőnek Peerrel együtt azt kell megtanulnia, hogy a vég nélküli sodródásban mindegy hol vagyunk, ha a cél- és önkeresés egy helyben topog, és csupán a szubsztanciátlanság az egyedüli állandóság.

A szerepazonosságok, ismétlődések ugyanakkor nyitva hagyják az értelmezésnek azt a lehetőségét is, hogy Peer talán útnak sem indult. A menyegzőn berúgva talán csak álmodta a kalandozásait, és valójában sosem hagyta el a faluját. És sugallhatja azt is, hogy tulajdonképpen mindegy, mi az igazság, mert az igazi kérdés, hogy kik vagyunk, és mit is keresünk itt, megválaszolhatatlan.

Ascher színháza egészében dinamikus, színészközpontú, lényegre törő, és nincs benne semmi allegorikus tanmeseszerű a záró kép kivételével. Amit megmutat, az a dísztelen színpad, a mozgásból, színészi játékból szervezett látvány és a tiszta színpadi beszéd. A színpad kopár, fekete-fehér, szürke, mindenfelé tűzcsapok, radiátorok, hangfalak, hatalmas, szögletes oszlopok. Peer ebben a fekete-fehér, szedett-vedett díszletben rajzol magának krétával a falra koronát és országalmát, hogy aztán odaállva a maga készítette rajzhoz, császárnak álmodja magát. Az előadás végére azonban a magasba nyúló oszlopok ledőlnek, elterülnek a földön, az álmok helyén csak rom és törmelék marad.

A fekete - fehér - szürke alaptónust a játékosság, a meglepetés és a humor ellenpontoszza. Az első meglepetés a látványszínház szöges ellentétéként a díszlet már említett kopársága és a jelmezek szedett-vedettsége. Ezzel éppen ellentétes hatású az előadás elején a szürreálisan hatalmas, túl szép hőésés, amely fehérbe borítja a színpadot, játékosan-ironikusan idézve meg a skandináv hegyek téli hangulatát. De váratlan ötlet a darab vége felé Peer hosszú percekig tartó, kilométerben mérhető futása a halál elől az apró színpadon.

A humor főképp a szereplők átértelmezéséből származik. Aase anyó dinamikus, fiatalos figura, aki érti fia csavargásait, füllentéseit, átlát rajtuk, és játékosan évődve szereti őt. Váratlanul éri a nézőket, hogy egy olyan magasan lengő hintán ülve beszélget a fiával, hogy a széksorokból csak hatalmas gumicsizmái látszanak, mintha az égből lóbálná őket fel és alá. A híres haldoklási jelenet sem szokványos. Aase egy radiátoron ül, a fia onnan emeli az ölébe, és meséli át a halálba.

Polgár Csaba (Peer Gynt) és Kerekes Éva (Aase)

A játékoság, a humor apróságokban is megnyilvánul. Solvejg hátizsákkal és sítalppal érkezik a menyegzőre, később Peerre várva filteres teát mártogat a bögréjébe. Norvégmintás ruhája eleinte rövid, majd az idő múlásával egyre hosszabb, hogy a végén már talpig hófehérben lássuk. A sokat elemzett, értelmezett hagymametafora pedig vetkőzés formáját ölti. Egy-egy réteg ruha jelenti a hagymahéjakat, míg végül csak a csupasz test marad. Ez Peer (és mindannyiunk) utolsó „birodalma”, „császársága”. A látszatok mögött rejlő lényeg a pusztá, jelentés nélküli létezés.

Ascher nyitva hagyja a kérdést, Peer Gynt hol járta be a nagy utat, önmagában vagy a külső világban, és hová jutott, önmagához is, vagy csak a halálhoz, amikor Solvejg ölébe hajtja megöszült fejét. Vagy amit keresett, nem is létezik. Solvejg a *Pietá* ikonszerű helyzetében tartja őt az ölében. A jelenetet a rendező hosszan kitartja, mielőtt a fények végleg kialszanak, és véget ér az előadás

Solvejg ebben a jelenetben Éva is, Mária is, az örök nőiség két arca, a másokért tevékeny szeretet jelképe. Ennél okosabbat, mint említettük, sem Goethe, sem Ibsen, és hozzátehetjük, sem Ascher színpada nem tud mondani a lét értékeiről.

Mi meg arra gondolunk, hogy a Peer Gyntöt követő évszázadban már az örök nőiség is elillan, csak a „rózsabimbó” utáni vágy marad, amelyet már senki sem testesít meg, csupán egy színes rajz emléke egy gyermekkori szánkóról (*Aranypolgár*).

A mai tömegember pedig együtt vallja a trollokkal: *Élj úgy, hogy az számodra minden pillanatban a legkellemesebb legyen.* Évának és Máriának lenni pedig nem feltétlenül kellemes.

Részletek a színlapból:

Rendezte Ascher Tamás
Dramaturg: Gáspár Ildikó
Díszlet: Izsák Lili
Jelmezek: Nagy Fruzsina
Peer Gynt – Polgár Csaba
Aase: Kerekes Éva
Solvejg: Szandtner Anna
Ingrid, Zöldruhás lány: Takács Nóra Diana
Helga, Anitra: Stefanovics Angéla
Völegény, Szakács: Vajda Milán
Dovre papa: Csuja Imre
Halál: Gálffi László
Gomböntő: Epres Attila

P.S.: A POSZT díjai 2013 június:

A legjobb férfi főszereplő Polgár Csaba a Peer Gyntben
A legjobb jelmeztervező Nagy Fruzsina a Peer Gyntben
A legjobb zeneszerző Matkó Tamás a Peer Gyntben
A legjobb dramaturg Gáspár Ildikó a Peer Gyntben

Csak a jegyszedő és Ascher Tamás nem kapott díjat a Peer Gynt előadásából.

De még ő az egyetem rektora. Sejthető, meddig.

2013. tavasz-nyár